

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Ваня Куздова Банабакова

в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“,
професионално направление 3.7. „Администрация и управление“,
научна специалност „Организация и управление извън сферата на
материалното производство (сигурност и отбрана)“,
Национален военен университет „Васил Левски“,
гр. Велико Търново

на дисертационен труд с автор

Мартин Емилов Маринов

**НА ТЕМА: ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА
ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНАТА ЗАЩИТА НА УЧИТЕЛИТЕ В
БЪЛГАРИЯ**

представен за придобиване на образователно-научна степен „Доктор“

в област на висшето образование

3. „Социални, стопански и правни науки“,

По научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и
застраховка (социално дело)“

2018 г.

I. Общо представяне на дисертационния труд.

Представеният дисертационен труд е насочен към изследване на актуална за страната и света проблематика, свързана с пенсионноосигурителната система и защита, касаеща учителите.

Дисертационният труд е разработен в общ обем от 177 страници основен текст и включва увод, три глави, заключение, списък с използвана литература и 2 приложения. В дисертационния труд са представени 90 фигури.

Изпозвани са 108 литературни източника на български и английски език, включващи научни публикации, нормативни документи, статистически годишници и справочници и интернет източници.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

В увода е обоснована актуалността на темата като е подчертано, че съвременното социално-икономическо развитие и нарастващите обективни изисквания и субективни очаквания поставят пенсионното осигуряване пред сериозни предизвикателства. Тези предизвикателства могат да се открият в следните направления:

На първо място. Като част от провежданата социалноосигурителна защита, пенсионното осигуряване отразява и възпроизвежда подходящата диференциация, проявяваща се като функционален ефект от икономическата активност и платената заетост.

На второ място. Като механизъм за запазване и поддържане на формиран желан стандарт на живот, пенсионното осигуряване има съществен принос за гарантиране на нормалното и пълноценно съществуване на лицата след прекратяване на упражняваната от тях активна трудова дейност.

На трето място. Пенсионното осигуряване се проявява като своеобразна форма на превенция на бедността, и на тази основа има пряко отношение към постигане на желаните измерения на адекватността на социалнозащитните системи.

Учителската професия се характеризира с голяма обществена значимост. Това, обаче откроява редица проблеми, които основно са свързани с материалната обезпеченост и адекватно възмездяване на труда на учителите. Нивата на заплащане в сферата на образованието са около средните за страната, а пенсиите са в сравнително ниски размери.

Като резултат, се налага необходимостта от научни изследвания в търсене на възможности за усъвършенстване на пенсионноосигурителната защита на учителите с цел да се повиши мотивацията на работа на лицата, упражняващи учителски труд.

В дисертационния труд обектът, предметът, изследователската теза и целта са дефинирани точно и ясно.

Обект на дисертационния труд е проявлението на пенсионното осигуряване като елемент на социалноосигурителните системи и фундамент на социалната сигурност в съвременното общество в контекста на икономическата активност и заетостта.

Предмет на изследване е пенсионноосигурителната защита на учителите в България и съпътстващите нейното функциониране организационно-икономически проблеми на трансформирането на натрупани осигурителни права в осигурителни плащания, адекватни не само на персоналният осигурителен принос, но и на ролята и значимостта на учителската професия за социално-икономическото развитие и просперитет на българското общество.

В дисертационния труд е заложена тезата, че традиционният подход, прилаган в пенсионното осигуряване при организацията на пенсионноосигурителната защита на учителите в България, особено в условията на пазарно недооценяване на учителския труд, трансформира продължителността на упражняваната трудова дейност и получаваните трудови доходи в пенсии в размер, отчасти съобразен с участието в Учителския пенсионен фонд и несъответстващ на ролята, приноса и значимостта на учителската професия в процеса на формиране на трудовия

потенциал, човешкия капитал и цялостното икономическо развитие и просперитет на обществото.

Целта на дисертационния труд е да бъдат аргументирани и изведени предложения за развитие и усъвършенстване на пенсионноосигурителната защита на учителите в България, превръщащи специалния режим на осигуряване на учителите в модерна професионална пенсионна схема и позволяващи проявлението на пенсионното осигуряване като социално-икономически коректив, предоставяйки пенсии в размер, съобразен с приноса и значимостта на учителската професия за формирането на човешкия капитал и социално-икономическо развитие и просперитет в българското общество.

За изпълнение на поставената цел са конкретизирани девет научно-изследователски задачи:

- изследване на взаимовръзката между икономическата активност, човешкия капитал и личния и обществен просперитет;
- проучване възможностите на пенсионното осигуряване за запазване и поддържане на желан стандарт на живот след пенсиониране;
- очертаване ролята на икономическата активност и заплащането на труда като детерминанти на пенсионноосигурителната защита на учителите;
- проучване генезиса на пенсионното осигуряване като среда за осъществяване на пенсионноосигурителната защита на учителите в България;
- изучаване спецификата на многоколонния осигурителен модел като организационно-икономическа рамка на пенсионноосигурителната защита на учителите в България;
- изследване развитието на пенсионното осигуряване на учителите в България;
- изучаване на социално-икономическите характеристики и принос на труда на учителите в България;

- оценяване на състоянието на пенсионноосигурителната защита на учителите в България;
- очертаване на възможностите за развитие на пенсионното осигуряване на учителите в България.

При разработване на дисертационния труд и за постигане на целта, решаване на научноизследователските задачи и доказване на заложената теза са проучени публикациите на водещи автори в областта у нас и в чужбина и се приложени методите - исторически анализ, сравнителен и критичен анализ, метод на анализ и синтез, метод на експертните оценки, метод на наблюдението, метод на моделирането, статистико-математически методи и други.

Изследването в дисертационния труд е съобразено с ограничението да се отнася единствено до спецификата на пенсионноосигурителната защита на учителите във връзка с риска старост като осигурително-техническите и финансово-организационни решения на пенсионноосигурителната защита на учителите при старост могат с успех да се използват като модел за усъвършенстване на осигуряването при инвалидност и смърт.

В първа глава е направен научно-теоретичен и сравнителен анализ на особеностите при формирането на човешкия капитал, който се явява основа на икономическата активност, заетостта и постигането на личен и обществен просперитет като са анализирани показателите на различни страни. Изследвано е пенсионното осигуряване като основна форма за постигане на индивидуална и социална сигурност. Акцентът е насочен към организационните форми на социалната сигурност и социалното осигуряване като икономическа основа на социалната сигурност. Изведена е ролята на пенсионното осигуряване, разглеждано като технология на социалната сигурност в съвременни условия. Направен е сравнителен и критичен анализ на труда на учителите от гледна точка на неговата значимост за обществото, основа за постигане на личен и обществен просперитет и показател за пенсионноосигурителната защита на учителите. Изследвани са

организационните подходи и национални практики на пенсионноосигурителните системи, свързани с учителите в Англия, Австрия, Гърция, Холандия, Италия, Испания и Германия.

В края на първа глава за изведени задълбочени заключения за икономическата активност като фундамент за постигане на благополучие и просперитет във всяко общество, като са открити две равнища - обществено и индивидуално. Акцентът е поставен върху учителската професия като една от най-значимите професии във всяко общество. Подчертано е, че трудът на учителя се отличава с изключителна сложност и отговорност, а упражняването на учителската професия изисква високо образователно-квалификационно равнище и експертни познания в съответната област. Спецификата на учителската професия и характеристиките на учителския труд изискват възнагражденията на учителите да бъдат високи за постигане на личен просперитет и осъществяване на желан икономически трансфер на сигурност към неработоспособния живот, и да бъдат адекватни на приноса им за формирането на човешкия капитал и социално-икономическото развитие на обществото. Направен е извода, че традиционният икономически механизъм на пенсионноосигурителната защита не е в състояние да играе ролята на социално-икономически коректив и да диференцира предоставяните осигурителни плащания съобразно общественото признание и значимост на учителската професия за благополучието и просперитета на обществото.

Втора глава задълбочено изследва еволюцията на пенсионния модел в България като са разграничени три периода – до 1950 г., от 1950 до 1989 г. и след 1989 г. Разграничението е логистично от гледна точка на различните икономически и политически условия в страната. Направен е анализ на съвременния осигурителен модел, който се явява организационна рамка на пенсионното осигуряване на учителите в България в две направления – държавно обществено осигуряване и допълнително обществено осигуряване. На основата на богат статистически инструментариум е анализирана

пенсионноосигурителната система на учителите в България в ретроспективен план и в съвременни условия като са очертани положителните страни и проблемите. Анализирана е ролята на учителския пенсионен фонд и финансово-организационната обособеност на пенсионното осигуряване на учителите в България.

В края на втора глава са направени обобщения, подчертаващи, че развитието на пенсионното осигуряване в България следва световните тенденции на развитие и утвърждаване на социалноосигурителните системи като фундамент на социалната сигурност. Пенсионноосигурителната защита на учителите в България е обусловена от социално-икономическото развитие на страната и се явява част от интегралната пенсионноосигурителна система. Обществено-политическите и икономическите трансформации в българското общество обуславят реформите в социалноосигурителната система и възраждането на специалния режим на пенсионно осигуряване на учителите. Независимо от преценката за недостатъчността на основанията за включване на учителския труд към „привилегированата“ втора категория труд, законодателят регламентира облекчени условия, а в определени случаи – и бонуси при пенсиониране на учителите, обезпечени с ресурсите на специално създадения за целта Учителски пенсионен фонд. Налице са специални изисквания за стаж и възраст, които отразяват спецификата на учителския труд, а предоставяните пенсии се определят в пряка или косвена зависимост от получаваното персонално възнаграждение, но не се отчитат значимостта, ролята и приноса на учителската професия за социално-икономическото развитие и просперитет на българското общество.

Трета глава е насочена към очертаване на перспективите за подобряване на пенсионноосигурителната защита на учителите в България. Анализирана е образователната среда в България като основа за развитие на учителите. Изведени са качествени показатели за оценка на труда на учителите и необходимите им персонални характеристики. Открити са ефектите на учителския труд. Направено е мащабно емпирично изследване

на пенсионноосигурителната защита на учителите в страната в направления: публична пенсионноосигурителна защита на учителите, финансово състояние на Учителския пенсионен фонд и допълнителното пенсионно осигуряване на учителите. На основата на направения анализ са изведени предложения за усъвършенстване на пенсионното осигуряване на учителите в страната, съобразно многоколонния осигурителен модел в следните направления - усъвършенстване механизма на определяне размерите на пенсиите за осигурителен стаж и възраст на учителите от фонд „Пенсии“ на държавното обществено осигуряване в България; и усъвършенстване механизма на определяне размерите на плащанията от Учителския пенсионен фонд. Направена е оценка на очакваните ефекти от предложенията за усъвършенстване механизма на определяне размерите на учителските пенсии и плащанията от Учителския пенсионен фонд.

В края на трета глава са изведени значими обобщения, подчертаващи, че обвързването на размера на учителските пенсии за осигурителен стаж и възраст с приноса на учителската професия за социално-икономическото развитие и просперитет в българското общество при стойности на предлагания коефициент, превишаващи 1, повишава равнището на публичната пенсионноосигурителна защита на учителите и превръща механизма на пенсионното осигуряване в своеобразен социално-икономически коректив на заплащането на учителския труд. Предложенията за определяне размерите на плащанията от Учителския пенсионен фонд, съобразно персоналният осигурителен принос позволяват разширяване на кръга от предоставяни осигурителни плащания, включително и в случаите на инвалидност, с капацитет за развитие на специалния режим на осигуряване на учителите и трансформирането му в модерна автономна солидарна разходопокривна професионална пенсионна схема като финансово-организационна алтернатива на традиционните професионални пенсионни схеми в допълнителното задължително пенсионно осигуряване в България.

В заключението са обобщени основните изводи и постигнатите резултати от направеното изследване.

Съдържанието на дисертационния труд напълно отговаря на неговата тема. Получените резултати показват, че поставените цел и научно-изследователски задачи са цялостно постигнати като първа глава решава първа, втора, трета и четвърта научно-изследователски задачи, с втора глава са решени пета и шеста научно-изследователски задачи, а трета глава решава седма, осма и девета научно-изследователска задачи. Заложената теза е доказана на основата на задълбочени емпирични анализи, основани на сериозен статистически инструментариум.

Дисертационният труд се отличава с: точен и стегнат научен стил; последователност на поднесения материал; задълбочено проучване на водещите автори в областта; задълбочени анализи, направени на основата значителна база от емпирични данни; иновативен подход при разработване на предложения за усъвършенстване на пенсионноосигурителната защита на учителите в страната.

Обемът на дисертационния труд е оптимален, от гледна точка на цялостност и завършеност на научното изследване и от гледна точка на изискванията за дисертационен труд за придобиване на ОНС „Доктор”.

Разработеният дисертационен труд е лично дело на автора, тъй като изследванията в сферата на разглежданата проблематика не са обект на масови научни разработки.

Авторефератът е разработен в обем от 40 страници. Представеният автореферат отразява коректно съдържанието на дисертационния труд и включва задължителните научни и научно-приложни приноси и списък с научните публикации по темата.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Представеният дисертационен труд е с ясно изразени **научни и научно-приложни приноси.**

Като най-значими се открояват следните **научни приноси.**

- Дообогатена и доразвита е теорията за формирането на човешкия капитал като основа на икономическата активност, заетостта и постигане на лично и обществено благоденствие.
- Направен е научно-теоретичен и сравнителен анализ на пенсионното осигуряване като основа за постигане на индивидуална и социална сигурност като са изведени организационните форми на социалната сигурност, икономическата връзка между социално осигуряване и социална сигурност и ролята на пенсионното осигуряване за постигане на социална сигурност.
- Направен е научно-теоретичен и критичен анализ на учителската професия, нейната роля за формиране на човешкия капитал на нацията и приноса на учителския труд за постигане на социално-икономическо развитие и просперитет в обществото.

Като най-значими се открояват следните **научно-приложни приноси**.

- Анализирани са организационните подходи и национални практики на пенсионноосигурителната защита на учителите, принципните особености на пенсионноосигурителната защита на учителите и възможностите за проявление на пенсионното осигуряване като социално-икономически коректив в случаи на пазарно недооценяване на учителския труд.
- Изследвани са организационната специфика и финансова обособеност на пенсионното осигуряване на учителите като елемент от българската пенсионноосигурителна система;
- Изследвани са и оценени значимостта на учителската професия и приноса на учителския труд за социално-икономическото развитие и просперитет на българското общество;
- Направени са мащабен емпиричен анализ и оценка на пенсионноосигурителната защита на учителите в България и са разработени аргументирани предложения, които обвързват размера на учителските пенсии за осигурителен стаж и възраст с приноса на труда

на учителите за постигане на социално-икономическо развитие и просперитет в българското общество и поставят размера на плащанията от Учителския пенсионен фонд в зависимост от персоналния осигурителен принос.

Така формулираните приноси приемам като значими за науката и практиката.

Научните и научно-приложните приноси в трудовете на кандидата могат да се отнесат към следните групи:

- Доразвиване и дообогатяване на актуален научен проблем, свързан с развитието на пенсионноосигурителната система и защита на учителите в страната;
- доказване с нови средства на съществени нови страни на вече съществуващи научни проблеми, теории и методически подходи;
- създаване на нови методи;
- приноси за внедряване – методики, алгоритми, модели и система от коефициенти.

По темата на дисертационния труд авторът е представил пет самостоятелни публикации – три научни статии и два научни доклада, публикувани в научни издания и представени на научни конференции и форуми в СА „Д. А. Ценов”, Свищов.

Дисертационният труд на тема Възможности за усъвършенстване на пенсионноосигурителната защита на учителите в България представлява напълно завършен научен труд и съдържа задълбочени изследвания на поставените проблеми.

IV.Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

Дисертационният труд отговаря напълно на изискванията за такъв вид научен труд и аз нямам съществени критични бележки към него. Единствено мога да посоча препоръката ми за оптимизиране броя на научноизследователските задачи – между 3 и 5.

Въпрос:

1. Какви са възможностите за реално приложение на предлаганите инструменти за подобряване на пенсионноосигурителната защита на учителите в България?

Като препоръка и пожелание за бъдещата научно-изследователска работа на автора е продължаване на изследванията по настоящата актуална проблематика в направленията, които автора е посочил в заключението на дисертационния труд на страница 171, и публикуване на научните и научно-приложни резултати на дисертационния труд в международни реферирани и индексиращи издания.

V. Обобщено заключение и становище.

Дисертационният труд и авторефератът към него на Мартин Емилов Маринов отговарят напълно на изискванията на нормативните документи за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (социално дело)”

Давам положителна оценка на дисертационния труд на Мартин Емилов Маринов на тема „Възможности за усъвършенстване на пенсионноосигурителната защита на учителите в България “ и предлагам на уважаемите членове на научното жури, на Мартин Емилов Маринов да бъде присъдена образователна и научна степен „Доктор” в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки”, по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (социално дело)”.

17. 03. 2018 г.

Гр. Велико Търново

Рецензент:

проф. д-р...../Ваня Банабакова/